

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

INTRODUCTION

Tα τεκμήρια από το Φωτογραφικό Αρχείο της Γενικής Γραμματείας Επικοινωνίας - Γενικής Γραμματείας Ενημέρωσης συνιστούν πολύτιμη συμβολή στο απόθεμα των εικαστικών τεκμηρίων που αφορούν τη νεότερη και τη σύγχρονη Θεσσαλονίκη, συμβολή από την οποία οι ιστορικές και ανθρωπιστικές έρευνες έχουν πολλά να ωφεληθούν.

Το υλικό που επιλέχθηκε ως αντιπροσωπευτικό περιλαμβάνει 114 φωτογραφικές λήψεις, από τις οποίες 35 πραγματοποιήθηκαν πριν και κατά το δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο και 79 μετά από αυτόν. Τέσσερις λήψεις ανάγονται στην περίοδο πριν από την απελευθέρωση της Θεσσαλονίκης (1912), 18 στην περίοδο από την απελευθέρωση μέχρι και τη μεγάλη πυρκαγιά του 1917, 10 λήψεις έγιναν στην περίοδο του Μεσοπολέμου και 3 στην περίοδο της Κατοχής. Σε ό,τι αφορά τη μεταπολεμική περίοδο, 9 λήψεις πραγματοποιήθηκαν κατά τη δεκαετία του 1940, 20 στη δεκαετία του 1950, 37 στη δεκαετία του 1960 και 13 στη δεκαετία του 1970. Η μέση ηλικία των φωτογραφιών είναι 60 ετών. Οι περισσότερες δεν έχουν δημοσιευτεί σε προσιτά έντυπα ή παρέμειναν ανέκδοτες.

Η φωτογραφία, όπως και κάθε εικαστικό τεκμήριο, δεν έχει «ουδέτερο» χαρακτήρα. Ο δημιουργός της έχει επιλέξει τι επιθυμεί να απαθανάτισει, έχει δηλαδή αποκλείσει ό,τι δεν επιθυμεί. Συνεπώς, η χρήση της φωτογραφίας για επιστημονικούς λόγους απαιτεί μεγάλη προσοχή και η επιτυχία της στηρίζεται στην επαρκή αναγνώριση του σκοπού για τον οποίο έγινε η λήψη. Ούτε όμως και η ανάγνωση της

The documents from the Photo Archive of the Secretariat General of Communication – Secretariat General of Information contribute greatly to the reserve of the visual art documents concerning the modern and contemporary Thessaloniki; a contribution which provides significant advantages to both historical and humanitarian research.

The representative material chosen consists of 114 photos, 35 of which were taken before and during the Second World War and 79 after that. Four shots date back to the period before the liberation of Thessaloniki (1912); 18 to the period between the liberation and the great fire of 1917; 10 shots were taken during the Interwar years and 3 of them during the German Occupation. As far as the post war period is concerned, 9 shots were taken in the 1940s, 20 in the 1950s, 37 in the 1960s and 13 in the 1970s. These photographs are on average 60 years of age. Most of them have either not been published in accessible printed material or remained unpublished.

The photograph, just as any other kind of visual art document, has not a "neutral" character. Its creator has chosen what he/she wants to capture, i.e. all that he/she does not want have been precluded. Consequently, the usage of the photograph for scientific purposes entails great caution, while its success is based upon the adequate acknowledgment of the aim for which this very shot was taken. However, neither such an

φωτογραφίας είναι «ουδέτερη» λειτουργία. Έκαστος θα διαπιστώσει μέσα στο οπτικό τεκμήριο όσα είναι προετοιμασμένοι να δει ή να αναζητήσει. Η ρήση ότι «μία εικόνα αξίζει όσο δέκα χιλιάδες λέξεις» έχει ως προϋπόθεση ότι ο θεατής της εικόνας είναι σε θέση να κατανοήσει το περιεχόμενό της. Υπό την έννοια αυτή, ίσως μερικές φορές μόνο μια λέξη να αξίζει όσο δέκα χιλιάδες εικόνες.

Για να κατανοηθεί καλύτερα, το υλικό κατατάχθηκε σε οκτώ ενότητες. Το βασικό κριτήριο για την κατάταξη ήταν γεωγραφικό. Όμως, η γεωγραφία είναι πεδίο, αιτία και αποτέλεσμα ιστορικών εξελίξεων. Η κύρια εξέλιξη, που έπρεπε να ιστορηθεί εν προκειμένω, ήταν η ίδια που σημειώθηκε σε όλες τις πόλεις του κόσμου. Μέσα σε μερικές δεκαετίες –συντά μέσα στην ίδια δεκαετία– στη Θεσσαλονίκη σημειώθηκαν μεταβολές που άλλοτε θα χρειάζονταν αιώνες για να επέλθουν. Αυτή η διαπίστωση γίνεται καταρχάς αντιληπτή στον πολλαπλασιασμό του χώρου που καταλαμβάνει η πόλη και στην εντυπωσιακή αύξηση του πληθυσμού και της οικιστικής πυκνότητάς της. Γίνεται, επίσης, και αντιληπτή από τη δημιουργία νέων πυρήνων και λειτουργιών που αντικαθιστούν παλαιότερες. Σημασία έχει να επιδειχθεί η αλλαγή στην κλίμακα: Επί αιώνες, το θαλάσσιο εμπόριο της Θεσσαλονίκης γινόταν με μια ξύλινη σκάλα. Δεν έχει κανείς παρά να διαβάσει προσεκτικά τις σημειώσεις της δεύτερης ενότητας για να διαπιστώσει πόσο γρήγορα άλλαξε η Θεσσαλονίκη μαζί με το λιμάνι της.

Οι οκτώ ενότητες συνδυάζονται και σε κάποιο βαθμό αλληλεπικαλύπτονται. Είναι οι ακόλουθες:

Αεροφωτογραφίες: Η πρώτη ενότητα περιλαμβάνει επτά αεροφωτογραφίες, οι οποίες προτάχθηκαν διότι επιτρέπουν να σχηματίσει ο αναγνώστης γενική εικόνα του πολεοδομικού συγκροτήματος της Θεσσαλονίκης και της κλίμακας των μεταβολών του. Το επιλεγμένο υλικό περιλαμβάνει και άλλες αεροφωτογραφίες, που κατατάχθηκαν όμως σε επί μέρους ενότητες λόγω του ειδικού ενδιαφέροντός τους.

acknowledgement of the photograph constitutes a "neutral" function. In each visual document, one discovers all those things that he/she is ready to see or search for. The dictum "a picture is worth one thousand words" presupposes that the spectator of this picture is able to perceive its content. In this sense, maybe sometimes a single word is worth one thousand pictures.

In order to be better perceived, the material was divided into eight units. The basic criterion for such a division has been geography. However, geography is a field and a cause – as well as the outcome – of historical changes. The main course that had to be narrated here was the same one that took place in all the cities in the world. Within a few decades – often even within the same decade – Thessaloniki underwent changes which would otherwise need whole centuries to take place. This notion is firstly evident in both the spatial expansion of the city and the impressive increase of its population and residential density. It is also evident in the establishment of new cadres and functions which replaced the previous ones. The important thing is the change in scale to be shown: For centuries, the sea trade of Thessaloniki was held by means of a wooden wharf. One has just to pore in the annotations of the second unit to discover the fast change of Thessaloniki and its port.

These eight units – which are combined and at some extend overlap – are the following:

Photomaps: The first unit comprises seven photomaps, which have been included as they enable the reader to get the general picture of the urban tissue of Thessaloniki and the extent of the changes it underwent. The material chosen includes some other photomaps as well, yet placed in other units because of their special significance.

Λιμάνι: Η δεύτερη ενότητα περιλαμβάνει λήψεις από το λιμάνι της Θεσσαλονίκης. Εκτός από τη σημασία του λιμανιού για την οικονομική ζωή της πόλης και της περιφέρειάς της, η γεωγραφική θέση του διευκολύνει τη φωτογραφική καταγραφή μειζόνων μεταβολών στο ευρύτερο πολεοδομικό συγκρότημα.

Προκουμιά: Η τρίτη ενότητα περιλαμβάνει την προκουμιά της Θεσσαλονίκης, αυτήν που παλαιότερα αποτέλεσε το θαλασσινό πρόσωπο της πόλης. Οι φωτογραφικές λήψεις καταγράφουν συγκρίσιμες μεταβολές στο δομημένο περιβάλλον και στους ανθρώπους που απεικονίζονται μαζί του. Το ενδιαφέρον της ενότητάς αυτής είναι κυρίως αισθητικό. Οι μεταβολές αφορούν τη μικρή κλίμακα του ιδιωτικού βίου.

Λευκός Πύργος: Η τέταρτη ενότητα έχει ως επίκεντρο το Λευκό Πύργο και περιλαμβάνει λήψεις που είχαν ως αντικείμενο είτε το μνημείο καθ' αυτό είτε τον περιβάλλοντα χώρο του. Ίσως η ακολουθία των εικόνων βοηθά λίγο να αντιληφθούμε για ποιο λόγο ο πύργος αυτός αποτέλεσε σταδιακά σήμα κατατεθέν της πόλης, μέσα από τη μεταβολή του δομημένου περιβάλλοντός του.

ΑΠΘ & ΔΕΘ: Η πέμπτη ενότητα «αφηγείται» τη μετατροπή του επί τουρκοκρατίας κοιμητηριακού τόπου σε πανεπιστημιούπολη και πόλη εκθέσεων. Οι φωτογραφίες της ενότητάς αυτής έχουν ειδική σημασία, διότι δείχνουν πώς οι χρήσεις του χώρου διαδέχονται η μία την άλλη και πώς ένας «ακάλυπτος» τόπος διέφυγε τον κίνδυνο να μετατραπεί σε προσφυγικό οικισμό και εντάχθηκε στο αστικό δίκτυο.

Μνημεία: Η έκτη ενότητα περιλαμβάνει μνημεία της Θεσσαλονίκης, από διάφορες περιόδους της ιστορίας της, και τους περιβάλλοντες χώρους τους. Μερικές φορές οι μεταβολές στο περιβάλλον είναι τόσο έντονες, ώστε αποσπούν το ενδιαφέρον από τα μνημεία καθ' αυτά.

Η ενδότερη περιοχή: Η έβδομη ενότητα περιλαμβάνει λήψεις από

The port: The second unit includes photos of the port of Thessaloniki. Apart from the significance of the port for the financial life of the city and its boroughs, the location facilitates the photographic recording of the wide-range changes that took place in the greater urban tissue of the city.

The quay: The third unit includes the quay of Thessaloniki; the one which previously constituted the marine character of the city. These shots record the comparative changes in both buildings and people portrayed. This unit is very significant mainly from an aesthetic point of view. These changes concern private life in a limited scale.

The White Tower: The fourth unit focuses on the White Tower and includes photographs having as a theme either the monument itself or the surrounding area. Maybe the sequence of these photos facilitates our perception of why this specific tower gradually became the landmark of the city, through the changes in its surrounding area.

The Aristotle University of Thessaloniki & The Thessaloniki International Fair: The fifth unit "narrates" the conversion of the cemetery – during the Turkish occupation – into a university campus and a trade fair site. The photographs of this unit are of special significance, since they present the way in which the usages of this site followed one another, how an "open" site escaped the risk of becoming a refugee camp and it was placed in the urban tissue.

Monuments: The sixth unit includes some monuments of Thessaloniki, from several historical periods, as well as their surroundings. Sometimes, the changes in the surrounding areas are so intense that they actually distract the interest from the monuments themselves.

The inner area: The seventh unit includes shots of other – inside

άλλα σημεία –εσωτερικά– της εντός των τειχών Θεσσαλονίκης, που αποδίδουν κυρίως την πορεία ανασχεδιασμού και ανοικοδόμησής της μετά την πυρκαγιά του 1917. Οι πρώτες φωτογραφίες αυτής της ενόπτης παραδίδουν δείγματα λιλιπούτειων επαγγελματικών χώρων, που μερικές φορές το εμβαδόν τους δεν ξεπερνούσε τα πέντε τετραγωνικά μέτρα, αλλά οι ιδιοκτήτες τους δεν ήταν λιγότεροι από πέντε.

Έργα: Τέλος, η όγδοη ενότητα αφορά μεγάλα δημόσια έργα και ιδιωτικές επενδυτικές πρωτοβουλίες που σημάδεψαν τη ζωή της Θεσσαλονίκης στη δεκαετία του 1960 και έπειτα. Ειδικά η επένδυση της Esso Pappas αποτέλεσε καταλύτη ανάπτυξης στην ευρύτερη περιοχή.

Οσάκις στην πρωτότυπη φωτογραφία του αρχείου υπήρχε σχολιασμός, λήφθηκε υπόψη στον υπομνηματισμό της. Τα σχόλια αυτά αποδείχθηκαν στις περισσότερες περιπτώσεις πολύτιμος οδηγός για τη χρονική ταύτιση των τεκμηρίων.

Σε μια γενική αποτίμηση της σχέσης ανάμεσα στις ενόπτες που προαναφέρθηκαν και τη χρονική κλιμάκωση των φωτογραφιών, σημειώνουμε ότι οι λήψεις που σχετίζονται με τη διαμόρφωση της «ενδοώρας» της πόλης είναι κατά μέσο όρο παλαιότερες. Αντίθετα, οι λήψεις που αφορούν δημόσια έργα και το σχηματισμό της πανεπιστημιούπολης (που και αυτή αποτέλεσε, βέβαια, ένα μεγάλο δημόσιο έργο) επικεντρώνουν στη δεκαετία του 1960.

Τα φωτογραφικά τεκμήρια από το αρχείο της Γενικής Γραμματείας Επικοινωνίας – Γενικής Γραμματείας Ενημέρωσης βοηθούν να κατανοήσουμε τις αλλαγές στην ταυτότητα μιας πόλης. Αν δεχτούμε ότι η αλλαγή στην αστική ταυτότητα αποτελεί συνάρθρωση γεωγραφικών μεταβολών και μεταβολών της νοοτροπίας, οι φωτογραφίες μας θα δείξουν κυρίως τις πρώτες. Σε ό,τι αφορά τις νοοτροπίες, ο παλαιότερος αναγνώστης διαθέτει προσωπικά βιώματα. Πρέπει απλώς να αποφύγει τις παγίδες της νοσταλγίας. Ο νεότερος

the walls – sites of Thessaloniki, which mainly represent the course of recasting and rebuilding after the great fire of 1917. The first photos of this unit represent tiny shops; the surface areas of these sites have rarely been more than five square meters, yet no less than five persons were their owners.

Works: Finally, the eighth unit concerns big public works as well as private investments, which have marked the life of Thessaloniki since the 1960s and on. Especially, the investment of Esso Pappas has been a catalyst to the development of the greater area of the city.

In the annotation of the photographs, under consideration were taken their original comments. The latter have often been proved a valuable guide in the time identification of the documents.

On an attempt to generally assess the relation between the above mentioned units and the time scale of the photographs, it should be noted that the shots concerning the topology of the "inner" city are – on average – older. On the contrary, the shots concerning the public works and the landscaping of the university campus (which, of course, was also a significant public work as well) mainly focus in the 1960s.

The photographic documents from the archive of the Secretariat General of Communication – Secretariat General of Information contribute help us understand the changing identity of the city. If we accept that the change of the urban identity is due to the combination of geographic changes as well as changes in attitude, these photographs will represent mainly the former. As far as attitudes are concerned, the elder readers have a personal experience. They just have to avoid the trap of nostalgia. The younger readers – through the micro-historic observations – will get an idea of the changes in attitudes and

αναγνώστης μέσα από τις μικροϊστορικές παρατηρήσεις θα υποψιαστεί τις μεταβολές στις νοοτροπίες και τις συμπεριφορές. Θα δει πως –όχι πριν πολύ καιρό– υπήρχαν πεύκα πάνω στην Εγνατία και οι άνθρωποι περπατούσαν χωρίς να τρέχουν, μιλώντας και κοιτάζοντας γύρω τους. Θα δει δρόμους που θα τους αναγνωρίσει, αλλά μέσα από μια αίσθηση –σχεδόν ονειρική. Θα δει στοιχεία γνωστά και ταυτοχρόνως ακατανόητα.

Υπάρχει ένα κενό ανάμεσα στην ιστοριογραφία και την αίσθηση που αφήνουν οι φωτογραφίες. Για να καλύψει αυτό το κενό, ο αναγνώστης δεν θα χρειαστεί μόνον την παρατηρητικότητα του. Θα πρέπει να επιστρατεύσει τη φαντασία του. Η μαγεία των οπτικών τεκμηρίων είναι ακριβώς αυτή: όχι μόνον δεν εξοβελίζουν την φαντασία, αλλά την επιζητούν. Μερικές φορές, την απαιτούν.

behaviours. They will see that – not long ago – there were pines on both sides of Egnatia Street and people were walking – not running – talking to each other and looking around them; they will see familiar streets, yet they will recognize them through an almost oneiric sense; they will see familiar – but at the same time unperceivable – features.

There is a gap between historiography and the feeling created by the photographs. In order this gap to be bridged, the reader will need more than his/ her perceptiveness; imagination will also be necessary. This is exactly the charm of the visual documents: they actually need imagination – rather than eliminate it; sometimes they even demand it.